

Organizácia rakúsko-uhorskej armády

*Podľa Dangl V.: POD ZÁSTAVOU CISÁRA A KRÁĽA (Kapitoly z vojenských dejín Slovenska 1848 – 1914),
Historický ústav SAV, Bratislava 2009*

Branná moc Rakúsko-uhorskej monarchie sa od roku 1868 členila na:

- 1) **cisársku a kráľovskú armádu** (Kaiserliche und königliche Heer),
- 2) **cisárske a kráľovské vojnové loďstvo** (Kaiserliche und königliche Kriegsmarine),
- 3 a) cisársko-kráľovskú **vlastibranu** (Kaiserliche-königliche Landwehr),
- 3 b). uhorskú kráľovskú **vlastibranu** (Magyar királyi honvédek),
- 4 a) cisársko-kráľovskú **domobranu** (Kaiserliche-königliche Landsturm) a
- 4 b) uhorskú kráľovskú **domobranu** (Népfelkelés).

Všetky zložky, okrem domobrán, mali svoje zálohy a náhradné zálohy. Domobrana vojnového loďstva sa nazývala morebrana.

Zložky branných síl monarchie boli od roku 1868 doplňované na základe **všeobecnej brannej povinnosti**. Táto sa vzťahovala na všetkých občanov Uhorska mužského pohlavia, uznaných za schopných vojenskej služby, a to od dovŕšenia 19. roku veku do 42. roku. Služobná povinnosť sa začínala 1. januára v tom roku, v ktorom bravec dovŕšil 21 rokov. Oproti staršej praxi využívanej v Uhorsku branné zákony už vylučovali možnosť náhrady pri odvode inou osobou a predpisovali povinnú osobnú účasť brancov v branných silách. Všeobecné podmienky pre spoločnú armádu vyžadovali rakúsku alebo uhorskú štátnu príslušnosť alebo bosniansko-hercegovinské domovské právo, potrebnú telesnú a duševnú schopnosť a dovŕšenie aspoň 17-teho roku života evidovaného branca.

Prípravné práce na **odvody** sa začínali už v predchádzajúcom roku spracovaním prehľadu vojnopovinných na základe matrík, vyhotovovaním zoznamu odvedencov obecnými a mestskými zastupiteľskými úradmi, organizovaním odvodových komisií a ďalších činností potrebných na zdarný priebeh odvodov. Branci narodení v rovnakom kalendárnom roku tvorili jednu vekovú triedu. Na odvody boli pozývané každoročne do roku 1889 štyri vekové triedy (resp. ročníky) – 20 – 23-roční a od roku 1889 tri vekové triedy, t. j. 21 – 23-roční branci. Odvodové komisie, pred ktorými sa odvody konali, boli vytvárané jednak z civilných, jednak z vojenských osôb, pričom zastúpenie v nich mali ako príslušníci spoločnej armády, tak aj honvédstva. Samotnému aktu odvodu predchádzal zložitý proces losovania, ktorého účelom bolo stanoviť postup, podľa ktorého branci v prípade uznania za schopných vojenskej služby (v rámci svojho odvodného ročníka) boli zaradení do kontingentu nováčikov alebo do náhradnej zálohy a pridelení buď k spoločnej armáde alebo k honvédstvu.

Odvodová komisia mala zhodnotiť duševné a telesné danosti branca a určiť jeho spôsobilosť, prípadne dočasnú alebo trvalú nespôsobilosť na vojenskú službu. Predsedom odvodovej komisie bol spravidla prvý úradník verejnej správy, prípadne jeho zástupca (podžupan, starosta, mešťanosta) alebo za tým účelom zvlášť vyslaná, ministrom uhorskej vlastibraný odsúhlasená osoba. Členmi odvodovej komisie boli: správny úradník odvodového okresu a župný (mestský) hlavný lekár, prípadne jeho zástupca, ďalej jeden štábny dôstojník za spoločnú armádu a jeden za honvédstvo, aspoň jeden vojenský lekár a ďalší dvaja dôstojníci. Komisii pomáhal aj určitý počet pisárov, vojakov a pod. Branci po zistení telesnej výšky a po lekárskej prehliadke boli na základe rozhodnutia komisie zadelení do piatich kategórií vojenskej spôsobilosti. Keď sa úsudok odvodovej komisie rôznil, ako aj v prípadoch, keď sa vyskytlo podozrenie, že nespôsobilosť na vojenskú službu sa dosiahla nezákonným spôsobom a v iných podobných prípadoch, vynášala konečné rozhodnutie tzv. zmiešaná vyšetrovacia komisia.

Odvody v Rakúsko-uhorskej monarchii sa konali so značnou veľkoleposťou, čím vojenské úrady chceli dať tomuto všeobecne nepopulárnemu aktu náter spontánnosti. Nechuť k vojenskej službe, najmä v chudobnejších vrstvách, dosahovala také rozmery, že vládne a vojenské orgány museli robiť rôzne opatrenia, aby aspoň čiastočne paralyzovali konkrétne prejavy odporu proti vojenskej službe. Najmä odmietanie dostaviť sa k odvodom, úteky za hranice pred vojenskou službou a vystaňovalectvo im robili značné problémy. Počet tých, ktorí sa nedostavili pred odvodové komisie, bol zvlášť vysoký na území Slovenska a v období pred prvou svetovou vojnou dosahoval takú vysokú cifru, že to vyvolalo poplach aj na ministerstve vojny. Branci uznaní za spôsobilých na vojenskú službu sa museli podriaďovať viacerým obmedzeniam, z ktorých najdôležitejší bol zákaz ženenia sa a zákaz prekročenia štátnych hraníc.

Branná povinnosť v spoločnej armáde až do poslednej brannej reformy pred prvou svetovou vojnou trvala tri roky v aktívnej službe, sedem rokov v zálohe a desať rokov v náhradnej zálohe. Vo vojenskom námorníctve štyri roky v základnej prezenčnej službe, päť rokov v zálohe a tri roky v náhradnej námornej zálohe.

V roku 1912 bola v rakúsko-uhorskej armáde vo všeobecnosti zavedená dvojročná základná služba, nevzťahovala sa však na všetky zbrane a druhy vojsk. V jazdectve a jazdnom delostrelectve, ako aj v určitých špeciálnych druhoch vojsk zostala trojročná základná služba a sedemročná služba v zálohe. Branná povinnosť tých, ktorí sa zaeľovali do náhradnej zálohy, sa zvyšovala na dvanásť rokov. Vo vojnovom námorníctve zostala štvorročná základná vojenská služba a ani dĺžka záložnej brannej povinnosti sa nemenila. U honvédstva, po reorganizácii v roku 1912, trvala riadna služobná povinnosť vo všeobecnosti dva roky v aktívnej službe a desať rokov v zálohe, v jazdectve a jazdnom delostrelectve tri roky v aktívnej službe a sedem rokov v zálohe. Náhradná záloha mala trvanie dvanásť rokov. Po skončení základnej vojenskej služby odvedení prechádzali do zálohy spoločnej armády a po splnení predpísaných rokov na službu v zálohe boli na dva roky registrovaní v zálohe honvédstva. Potom boli preradení do domobrany, v ktorej zostali do 31. decembra toho roku, v ktorom sa dožili veku 42 rokov.

Vojnopovinní, ktorí boli odvedení priamo k honvédstvu, po skončení dvojročnej základnej služby zostali na desať rokov v zálohe honvédstva a až potom boli preradení do domobrany. Služobná povinnosť v uhorskej domobrane pre tých, ktorí splnili svoju brannú povinnosť v armáde, trvala vo všeobecnosti deväť rokov, pre tých, ktorí túto povinnosť nesplnili (ale v prípade vojny mohli plniť určité úlohy bez zbrane) trvala dvadsaťštyri rokov.

Kontingent nováčikov parlament schvaľoval na desať rokov dopredu a jeho výpočet bol závislý od percentuálneho zastúpenia počtu obyvateľstva z Uhorska a Rakúska na základe posledného sčítania ľudu. Celkový ročný kontingent nováčikov z Rakúsko-Uhorska pre spoločnú armádu do roku 1889 činil 95 000 mužov, od roku 1889 to bolo 103 100 mužov a branným zákonom z roku 1912 sa postupne zvyšoval na 159 500 mužov.³¹ Z toho skutočný ročný kontingent nováčikov pre spoločnú armádu v jednotlivých obdobiach na základe schválenia parlamentu bol pre Uhorsko takýto: rok 1880 – 42 711 mužov, rok 1893 – 43 889 mužov, rok 1904 – 44 076 mužov, rok 1912 – 57 997 mužov, rok 1913 – 65 673 mužov a rok 1914 (do mobilizácie) 68 018 mužov. Pre uhorské kráľovské honvédstvo kontingent nováčikov od roku 1889 činil 12 500 mužov, od roku 1912 to bolo 25 000 mužov s tým, že tento stav by sa odvídal až v roku 1914, a v rokoch 1912 a 1913 v dôsledku čiastočnej organizačnej prestavby by kontingent nováčikov pre honvédstvo činil 17 500, resp. 21 500 mužov.

Do rakúsko-uhorskej armády **boli dva druhy odvodov**, hlavné odvody, ktoré sa konali každý rok od 1. marca do 30. apríla a odvody vedľajšie, ktoré sa vypisovali podľa potreby a ktorých sa zúčastňovali dovtedy z rôznych príčin neodvedení, ale odvodu podliehajúci branci. Odvody sa konali podľa odvodových okresov, do ktorých boli branci zaeľovaní podľa domovskej príslušnosti.

Riadenie **odvodových okresov** po línii vojenskej podliehalo obvodným vojenským doplnovacím veliteľstvám, ktorých bolo v roku 1889 v Rakúsko-Uhorsku 108, z toho 48 v Uhorsku (vrátane Chorvátska a Slavónska), pričom jeden z nich bol určený pre vojnové námorníctvo. Z týchto obvodných vojenských doplnovacích veliteľstiev bolo 7 na území Slovenska (vrátane veliteľstva v Komárne), ďalšie tri veliteľstvá mimo hraníc dnešného Slovenska však mali taktiež odvodové okresy na našom území. Po čiastočnej reorganizácii ozbrojených síl v roku 1912 sa počet doplnovacích veliteľstiev nezmenil, došlo iba k čiastočným zmenám v odvodových okresoch.

Rozloženie vojenských doplnovacích obvodov na území Slovenska so zreteľom na župný systém v roku 1913 vyzeralo nasledovne. Vojenský doplnovací obvod s veliteľstvom v Komárne bol doplnovaný z Komárňanskej a čiastočne z Nitrianskej župy. Obvod s veliteľstvom v Ostrihome z Tekovskej, Ostrihomskej a Hontianskej župy. Z Trenčianskej, Turčianskej a Oravskej župy sa odvádzalo k Trenčianskemu vojenskému doplnovaciemu obvodu. Bratislavský vojenský doplnovací obvod prijímal nováčikov z Bratislavskej a čiastočne z Nitrianskej župy. K Lučeneckému vojenskému obvodnému veliteľstvu boli zaeľovaní branci z odvodových okresov Gemerskej a Malohontskej župy, Zvolenskej župy a čiastočne Novohradskej župy. Obvodné doplnovacie veliteľstvo v Košiciach prijímalo nováčikov z Abovsko-turnianskej a čiastočne z Boršodskej župy. Veliteľstvo v Mukačeve, okrem žúp na území Maďarska a Ukrajiny, prijímalo nováčikov čiastočne aj zo Zemplínskej župy. Zo Zemplína bol čiastočne doplnovaný aj Užhorodský vojenský doplnovací obvod, kde sa odvádzali aj nováčikovia z Užhorodskej župy. Prešov prijímal brancov z Liptovskej, Šarišskej a Spišskej župy.

Obvodné vojenské doplňovacie veliteľstvá podliehali oblastným vojenským veliteľstvám, ktorých pôsobnosť sa kryla s územím zborových veliteľstiev. V Rakúsku bolo celkovo 9, od roku 1909 10 vojenských oblastí, v Uhorsku, vrátane Chorvátska a Slavónska 6 vojenských oblastí. Z toho dve (s veliteľstvom v Bratislave a v Košiciach) sa nachádzali na území Slovenska. Hranice týchto dvoch vojenských oblastí sa zhruba kryli s územím dnešného Slovenska, v niektorých miestach však presahovali na územie dnešného Maďarska a Ukrajiny. Bratislavskému oblastnému veliteľstvu okrem žúp na území Slovenska podliehali aj vojenské obvodné doplňovacie veliteľstvá zo župy Győr, Veszprém, Zala, Sopron, Moson, Vas a sčasti Komárno a Ostrihom. Vojenské obvodné veliteľstvá podliehajúce košickému oblastnému veliteľstvu okrem žúp na území Slovenska sa doplňovali ešte zo župy Szatmár, Szabolcs, Heves, Bereg, Máramaros, Ugocsa a sčasti zo župy Abovsko-turnianskej, Novohradskej, Borsod a Užhorod.

Pretože **zadeľovanie nováčikov** k vojenským jednotkám sa dialo na základe teritoriálneho systému, podľa obvodných vojenských doplňovacích veliteľstiev, nováčikovia z jednej oblasti sa dostávali spravidla k tým istým alebo k susedným útvarom. Tento systém sa zachovával v peších jednotkách, avšak vzhľadom na prenikanie techniky do armády, na stále väčšiu potrebu špecializácie, bol u ostatných, najmä technických zbraní, rozptýl nováčikov väčší. Nováčikovia a náhradní záložníci z Uhorska sa zadeľovali do spoločnej armády zásadne k útvarom formovaným pôvodne v Uhorsku a podľa možnosti k jednotkám podliehajúcim zborom, z územia ktorého sa doplňovali. Výnimku tvorili iba tie špeciálne útvary, v ktorých vzhľadom na ich určenie nebolo možné vytvoriť samostatné jednotky z mužstva, pochádzajúceho z územia svätoštefanskej koruny. Väčšinou išlo o špeciálne technické jednotky, čiastočne vozatajstvo a zdravotnícku službu. Túto zásadu nebolo možné v plnej miere aplikovať ihneď po brannej reforme r. 1868. Až v roku 1871 sa napríklad zrušili útvary delostrelectva, v ktorých bolo zastúpené mužstvo z Uhorska i Rakúska a vytvorili sa nové delostrelecké pluky, doplňované výlučne z oblastí Zalitavska, resp. Predlitavska.

Rakúsko-uhorská armáda sa okrem povinného kontingentu nováčikov odvedeného na základe všeobecnej brannej povinnosti doplňovala aj dobrovoľníkmi a absolventmi vojenských škôl. V honvédstve sa navyše stály stav doplňoval preradovaním záložníkov a náhradných záložníkov zo spoločnej armády.

Dobrovoľný vstup do armády sa povoľoval tým plnoprávnym občanom krajiny, ktorí dovŕšili 17 rokov a boli telesne i duševne uznaní za spôsobilých na vojenskú službu. Mohli si sami voliť druh zbrane, ale námorníci z povolania sa mohli dobrovoľne hlásiť iba k vojnovému námorníctvu. Dobrovoľný vstup do armády sa zakazoval pre tých, ktorí už boli vyzvaní k odvodu. Cudzinci mohli vstúpiť do armády iba vo výnimočných prípadoch, a to so súhlasom samotného panovníka a vlastnej vlády. Počet dobrovoľníkov, prijatých k honvédstvu ešte pred základnou vojenskou službou však bol obmedzený a nemal prekročiť 5 % kontingentu nováčikov pre túto zložku ozbrojených síl. Vo výnimočných prípadoch minister uhorskej vlastibrany so súhlasom ministra vojny mohol tento stav zvýšiť.

Najrozšírenejšou formou dobrovoľnej služby v armáde boli **jednoroční dobrovoľníci**. Príslušné zákonné ustanovenia o jednoročných dobrovoľníkoch umožňovali v relatívne krátkom čase pripraviť záložný dôstojnícky zbor a zároveň poskytovali uchádzačom viacero osobných výhod. Využívať ich však mohli predovšetkým synovia z majetnejších, z lepšie situovaných meštianskych a šľachtických rodín. Do kategórie jednoročných dobrovoľníkov mohli byť prijímaní totiž občania so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním, prípadne v štádiu štúdia na týchto školách. Okrem skrátenej, iba jednoročnej aktívnej služby a jedenásťročnej služby v zálohe, jednoroční dobrovoľníci, ktorí si čiastočne hradili výdavky spojené s aktívnou službou v jazdectve, jazdnom delostrelectve a vo vlakových jednotkách, si mohli voľne vybrať jednotku, v ktorej chceli slúžiť. Tí jednoroční dobrovoľníci, ktorí svoje štúdiá vykonávali na školách vyššieho stupňa, si mohli samostatne zvoliť aj rok nástupu na vojenskú službu, ale tento nástup nesmel byť neskôr, než adept dosiahol vek 24 rokov. Vo výnimočných prípadoch (u nemajetných a u študentov, ktorí dosahovali dobré študijné výsledky) mohol náklady na ich jednoročnú vojenskú službu prevziať na seba štát, ale títo dobrovoľníci nemohli slúžiť v jazdectve spoločnej armády. Jednoroční dobrovoľníci nemuseli bývať v kasárňach, mali samostatný výcvik, v prípade zmeny dislokácie mohli pokračovať v službe na pôvodnom mieste, pokiaľ striedajúci útvar patril k tej istej zbrani. Mohli nastúpiť k činnnej službe aj pred termínom odvodov, pričom sa im táto služba započítavala, a požívali ďalšie menšie výhody oproti odvedencom na základe všeobecnej brannej povinnosti. Jednoroční dobrovoľníci – absolventi lekárskeho fakúlt – slúžili prvý polrok v peších alebo streleckých jednotkách a druhý polrok, po získaní diplomu, vo vojenských zdravotníckych zariadeniach. To isté platilo aj o študentoch a absolventoch veterinárskeho a farmaceutického štúdia a o dobrovoľných uchádzačoch o službu vo vojenskej administratíve.

Jednoroční dobrovoľníci po skončení jednoročnej aktívnej služby a po zložení špeciálnych skúšok prechádzali do zálohy ako záložní dôstojníci. Po ukončení záväzkov v spoločnej armáde (pokiaľ nežiadali, aby mohli zostať v jej zálohe), boli daní k dispozícii honvédstvu. Záložní dôstojníci a čakatelia, ktorí slúžili ako jednoroční dobrovoľníci, mohli byť, keď to situácia vyžadovala, pozývaní na vojenské cvičenie každý rok. V praxi sa však táto možnosť využívala veľmi zriedka.

Povinnú aktívnu základnú vojenskú službu nemuseli absolvovať **kandidáti na kňazské povolanie a vysvätení kňazi** všetkých konfesií. Títo boli zadelení priamo do náhradnej zálohy. Do náhradnej zálohy boli priradení na vlastnú žiadosť aj **pedagógovia** a poslucháči pedagogických a ďalších špeciálnych či odborných škôl a ústavov. Branným zákonom z roku 1912 došlo k určitej zmene v tejto kategórii, a to v tom, že učitelia mali slúžiť ako jednoroční dobrovoľníci v honvédstve. Širokú možnosť špekulácií majetnejším roľníckym vrstvám povoľovali tie paragrafy branných zákonov, ktoré sa týkali **majiteľov zdedených poľnohospodárskych majetkov**. Pokiaľ takýto vojnopovinný zdedil poľnohospodársky majetok takej veľkosti, že stačil na výživu päťčlennej rodiny, jeho výnos neprekročil štvornásobok samotného majetku a majiteľ ho sám obhospodaroval, bol zbavený povinnosti základnej vojenskej služby a automaticky ho zadeliť do stavu náhradnej zálohy. Táto výhoda bola zák. čl. XXX z roku 1912 ešte rozšírená na ďalšie kategórie poľnohospodárskych majiteľov.

V záujme finančnej úspory štátnej pokladne, boli od povinnej aktívnej základnej vojenskej služby uvoľnení tzv. **vydržiavatelia rodín**, od ktorých dokázateľne boli závislí ďalší blízki rodinní príslušníci. Táto skupina, do ktorej podľa zák. čl. XLI z roku 1868 patrili tri kategórie vydržiavatel'ov rodín, sa postupom času značne rozšírila a v roku 1912 bola ešte doplnená tými, ktorí síce podľa vyššie spomínaných paragrafov nemali nárok na výhody v tejto sfére, ale fakticky ich požívali z titulu „prípadoch zasluhujúcich zvláštnu uznanlivosť“. Podľa zákona o branných silách z roku 1912 mohlo byť do náhradnej zálohy na základe tohto paragrafu priradených až 4 % odvedencov v príslušnom roku. O uznaní nároku na vyššie spomínané výhody spravidla rozhodovali odvodové komisie. Branné zákony dovoľovali z dôvodov ukončenia štúdia a pod. v dobe mieru odklad základnej vojenskej služby do 24. roku branca. Bez právneho dôvodu boli do náhradnej zálohy každý rok zaeľovaní tzv. **nadpočetní nováčikovia**, ktorí sa zo štyroch, resp. troch ročníkov povolaných k odvodu nedostali do počtu kontingentu nováčikov na daný rok. Branný zákon z roku 1912 do určitej miery korigoval tento systém v tom, že odvedení boli rozdelení medzi spoločnú armádu a honvédstvo v pomere ku kontingentu nováčikov zo všetkých odvodových ročníkov rovnako a výber nadpočetných sa uskutočňoval **žrebovaním** len v tých prípadoch, keď išlo o rovnaký právny nárok na zadelenie do náhradnej zálohy. Možnosť ovplyvnenia odvodových komisií sa však ani touto úpravou nezamedzila. Majetnejšie vrstvy, okrem zákonom legalizovaných výnimiek, v značnej miere využívali vo svoj prospech aj prebujený byrokratický a korupčný systém, ktorý dovoľoval zneužívanie úradného postavenia a hodnosti. Hľadali rôzne cesty na to, aby ich príbuzných, známych atď. zaradili do náhradnej zálohy, alebo ako fyzicky nespôsobilých vyradili z vojenskej evidencie. Protekcia a podplácanie dosahovali miestami také rozmery, že sa tým muselo zaoberať aj ministerstvo vojny. V apríli 1914 minister vojny vydal obežník, v ktorom zakazoval vojenským osobám zúčastňujúcim sa na odvodoch brať akékoľvek úplatky od občanov podliehajúcich odvodu. Títo sa totiž snažili najmä o neodôvodnené preradenie do náhradnej zálohy, alebo aspoň k tým zbraniam, kde sa od roku 1912 zaviedla najkratšia, t. j. dvojročná prezenčná služba.

Vojenské školy a inštitúty mali vychovávať vojenských odborníkov, teoretikov a praktikov v hodnostiach vyšších a nižších dôstojníkov. Na území monarchie bolo pred vypuknutím prvej svetovej vojny 64 vzdelávacích a odborných vojenských škôl, ústavov a trvalých kurzov pre spoločnú armádu, z toho tri – Vojenská vyššia reálka v Bratislave, Vojenská vyššia reálka v Košiciach a Zborová dôstojnícka škola v Bratislave sa nachádzali na území Slovenska. Pre výchovu dôstojníckych kádrov uhorského kráľovského honvédstva boli k dispozícii štyri vojenské školy a osem vojenských odborných a vzdelávacích výchovných ústavov, všetky na území Uhorska. Okrem štyroch z nich boli všetky sústredené v Budapešti.

Okrem radových poľných plukov mala rakúska a neskôr rakúsko-uhorská cisárska armáda vo svojej organizácii aj strelecké prápory. Popri práporoch cisárskych, potom **cisárskych a kráľovských poľných strelcov** (Feld – Jäger – Bataillon) to boli aj štyri pluky **cisárskych kráľovských tirolských strelcov** (Tyroler – Jäger – Regiment), ktoré vznikli zlúčením poľných práporov a tirolských streleckých práporov. Všetky boli doplňované z územia Predlitavska. K pechote rakúskej armády patrili aj **hraničiarske jednotky** rozložené najmä v južných hraničných častiach monarchie, ako aj pešie prápory Landwehru.

Základnú organizačnú a bojovú formáciu pechoty naďalej tvorili **pešie pluky**. Na čele pešieho pluku spoločnej armády stáli velitelia plukov spravidla v hodnosti plukovníka, so štábom pluku. **Veliteľ pluku** mal okrem nedeliteľnej právomoci v oblasti velenia, riadenia, výcviku, výučby, ďalšieho vzdelávania

dôstojníkov, na danú dobu relatívne širokú rozhodovaciu právomoc. Sem patrilo povyšovanie poddôstojníkov do hodnosti strážmajstra, udeľovanie povolenia na ženbu pre príslušníkov mužstva, menovanie veliteľov stotín i väčšiny príslušníkov štábu pluku. Udeľoval dovolenky svojim dôstojníkom na dĺžku do 14 dní (na dlhšiu dobu vyšší stupeň velenia), viedol základnú evidenciu pluku a disponoval aj disciplinárnou právomocou nad mužstvom.

Štáb pluku sa skladal z pomocného dôstojníka pluku, ktorý mal na starosti záležitosti riadenia a chodu útvaru, a v neprítomnosti spravidla zastupoval veliteľa pluku. Ďalej z proviantného dôstojníka pluku, ktorý okrem toho, že zodpovedal za zásobovanie pluku potravinami, bol aj veliteľom proviantnej zásobovacej súpravy, a z hospodárskeho dôstojníka, ktorý mal na starosti výstroj a výzbroj, ako aj otázky hospodárenia pluku (u honvédstva služobne najstarší hospodársky dôstojník bol zároveň zástupcom veliteľa pluku pre otázky tylu). K štábu pluku patrili ešte náčelník zdravotnej služby, veliteľ ženijných oddielov pluku a styčný dôstojník. Na poradách štábu sa zúčastňovali aj velitelia práporov. K štábu pluku bolo pridelené aj družstvo cyklistov, ktoré malo za povinnosť sprostredkovať styk a spojenie. U cisársko-kráľovskej armády sa vo výkazoch štábu pluku viedli aj príslušníci plukovnej hudby. U honvédstva existovala tzv. oblastná hudba, zriadená u každého štvrtého pluku a vykazovaná taktiež v stave štábu týchto plukov. Pre vykonávanie rôznych mimoriadnych a vedľajších úloh sa k štábom pluku prideliť aj niekoľko subalterní dôstojníci a poddôstojníci. Podľa dobového výkazu z roku 1904 štáb pešieho pluku spoločnej armády skladajúci sa zo štyroch práporov, mal mať okrem veliteľa pluku v hodnosti plukovníka, 4 veliteľov práporov, z ktorých spravidla traja mali hodnosť majora a jeden hodnosť podplukovníka. Traja dôstojníci vykonávajúci rôzne služby pre veliteľa pluku mali hodnosť kapitána a jeden bol adjutantom. Pri štábe bolo až 5 plukovných, resp. hlavných lekárov a viacero ďalších dôstojníkov, poddôstojníkov i vojakov pechoty. Štáb pluku na základe tabuľkových mierových počtov malo tvoriť 21 dôstojníkov a 74 vojakov. Ku každému štábu pluku spoločnej armády bolo pridelených aj 10 koní. U plukov pechoty spoločnej armády dislokovaných na území Bosny a Hercegoviny a u cisárskych streleckých plukov boli v zložení štábu pluku iba nepatrné odchýlky. Štáb poľného streleckého práporu spoločnej armády mal v tomto období 7 dôstojníkov, 11 príslušníkov mužstva a 2 kone. Štáb rámcového práporu 5 dôstojníkov a 13 vojakov základnej služby.

Pešie pluky cisárskej a kráľovskej armády sa skladali z *poľných útvarov*, t. j. jednotiek určených na bojové účely v rámci tzv. útvarov prvej línie, z náhradných (záložných) útvarov a práporov, ktoré mali v čase vojny doplniť vojnový stav pluku, a z *doplňovacích veliteľstiev*, ktoré vykonávali doplňovanie stavu pluku, ale v tejto svojej činnosti boli v čase mieru na veliteľstve pluku nezávislé. Na základe branného zákona z roku 1883 jeden prápor pluku mal byť dislokovaný v mieste doplňovacieho veliteľstva pluku. Veliteľ doplňovacieho obvodu sa v čase vojny stal automaticky veliteľom záložného práporu, v čase mieru bol aj veliteľom na tento účel vyčleneného rámcového práporu. Podľa dobových prepočtov sa u útvarov zúčastňujúcich bojov rátalo s 10 až 20 %-nými dennými stratami, u jednotiek v bežných mierových podmienkach za dlhších pochodov či cvičení s 1 až 2 %-nou stratou. K týmto číslam bolo prispôsobené aj budovanie náhradných a záložných telies.

Pluky pechoty sa členili na tri alebo štyri, pred prvou svetovou vojnou už spravidla na štyri **prápory** pechoty, ktoré sa považovali za najnižšiu bojovú jednotku. Členenie na štyri prápory a záložný prápor sa z hľadiska taktického i z hľadiska hospodárnosti považovalo za najefektívnejšie. Jednak umožňovalo vyčleniť jeden prápor bez toho, že by sa úderná sila pluku príliš oslabil, jednak sa ušetrilo na budovaní štábov pluku, ktorých pri tomto členení bolo menej. Do úvahy sa brali aj historické tradície. Niektoré pluky sa honosili dlhoročnou tradíciou účasti na vojnových konfliktoch, boli nositeľmi čestných názvov, vyznamenaní a pod. a ich rozbitie by bolo podľa dobových náhľadov spojené s poklesom bojovej morálky. Na čele práporu stál **štábný dôstojník** ako veliteľ práporu spravidla v hodnosti majora alebo podplukovníka, výnimočne plukovníka. **Štáb práporu** zväčša tvorili pomocný dôstojník, dvaja vojenský lekári s pomocníkmi, styčný dôstojník, zbrojmajster, práporný trubač a jeden až dvaja cyklisti. Do rámca pešieho pluku sa v prípade potreby začleňovali povedľa peších práporov aj prápory poľných strelcov a iné, buď technické, alebo tylové jednotky, prípadne menšie oddiely jazdectva. Podľa vojenských predpisov postupne každý peší prápor mal disponovať aj jedným guľometným oddielom, tento predpoklad sa však realizoval až počas prvej svetovej vojny.

Prápory sa ďalej členili na **stotiny (roty)**. Peší pluk spoločnej armády mal 12 až 16 stotín, v rámci ktorých sa konal výcvik a ktoré boli číslované od 1 po 16. V čase mieru sa aj u spoločnej armády aj u honvédstva stavali iba štáby a roty s rámcovými stavmi, ktoré popri veliteľovi roty a veliteľoch čiat, ich pomocných orgánov činili približne 2/5 stavu mužstva.

Polné strelecké prápory, ktoré boli doplňované aj z územia Slovenska, mali obdobné vnútorné organizačné členenie. V prípade vojnového konfliktu sa stotiny, resp. roty členili ďalej na čaty a v rámci výcviku, alebo počas bojov sa čaty mohli deliť na družstvá. Na čele stotiny stál veliteľ v hodnosti kapitána. Pešia stotina mala v tabuľkách mierových počtov štyroch dôstojníkov (jeden v hodnosti kapitána a ďalší traja v hodnosti nadporučíka resp. poručíka) a 93 príslušníkov mužstva, z ktorých 17 malo hodnosť poddôstojníka. V čase vojny mali byť ku každejrote pričlenené štyria ženisti so zvláštnym vybavením. Pre zdravotnú službu bol vyčlenený jeden poddôstojník a štyria nosiči ranených.

Na základe organizačných zmien z roku 1883 sa **mierový stav stotiny pešieho pluku** spoločnej armády určil na 86 mužov, celého pluku na 1 495 mužov. **Vojnový stav poľnej stotiny** činil 236 mužov, záložnej stotiny 273 mužov a celého pluku 4 914 mužov. V roku 1893 sa tieto stavy o niečo zvýšili a mierový stav pešej aj streleckej stotiny činil 97 mužov aj s dôstojníkmi, v plukoch dislokovaných na okupovaných územiach 133 mužov. Vojnový stav sa zvýšil na 263 mužov. Mierový stav pešieho pluku roku 1904 činil 85 dôstojníkov, 1 562 príslušníkov mužstva a 10 koní pridelených k štábu pluku. U plukov bez rámcového práporu 92 dôstojníkov, 1 582 príslušníkov mužstva a 10 koní. Takmer tie isté čísla vykazovali aj pluky tirolských cisárskych strelcov spoločnej armády. Poľný strelecký prápor so záložnou stotinou s rámcovým stavom mužstva mal 23 dôstojníkov, 383 mužov a 2 kone a bez rámcovej záložnej stotiny 25 dôstojníkov, 391 príslušníkov mužstva a 2 kone.²³ V roku 1908 boli u každého pešieho práporu na anektovaných územiach vytvorené guľometné oddiely s dvoma guľometmi. V období prípravy brannej reformy pred prvou svetovou vojnou mierový stav pešej alebo poľnej streleckej stotiny sa pohyboval medzi počtom 92 až 128 mužov (vyšší počet bol u jednotiek v Bosne a Hercegovine a u niektorých práporov v Dalmácii), pričom každý štvrtý prápor pešieho pluku mal stav nižší o 70 mužov.

K samotnej realizácii budovania **honvédstva** na základe zák. čl. XLI z roku 1868 došlo v nasledujúcom roku, keď bolo na relatívne nízkych stavoch vybudovaných 82 honvédskejších peších práporov a 32 honvédskejších jazdeckých švadrón. Mierový počet pešieho práporu bol iba o niečo vyšší, ako u stotiny pešieho pluku spoločnej armády. Roku 1869 tvoril 7 dôstojníkov a 116 príslušníkov mužstva. Roku 1879 sa tieto počty ešte znížili a tak roku 1886 došlo k zlúčeniu práporov a k vytvoreniu tzv. polobrigád, ktoré roku 1890 boli preformované na honvédske pluky. Podľa oficiálnej štatistiky z roku 1886 mierový stav honvédskejších polobrigád podliehajúcich III. košickej oblasti a dislokovaných na území dnešného Slovenska vrátane štábov sa pohybovali medzi číslami 152 a 255 a polobrigád podliehajúcich IV. bratislavskej oblasti medzi 152 a 262 mužmi. Početné stavy novovytvorených honvédskejších plukov stále zostávali veľmi nízke. V tomto období došlo aj ku klasickému členeniu na 3, resp. 4 stotiny, v rámci ktorých došlo aj k určitému zvýšeniu počtu osôb, takže peší honvédskejší pluk s troma prápormi mal v mierových tabuľkách 734 mužov, vrátane dôstojníkov, pluk so štyrmi prápormi 965 príslušníkov mužstva a dôstojníckeho zboru. Na rozdiel od peších plukov spoločnej armády plukovné hudby sa zriaďovali v počte 43 osôb až na úrovni honvédskejších doplňovacích oblastí.

Mierový stav rámcového náhradného práporu tvorili traja dôstojníci a 13 príslušníkov mužstva. K štábov plukov bolo pridelených 8 až 10 koní. Pri mobilizácii polobrigády so štyrmi prápormi sa doplnili na vojnový stav s počtom 4 852 mužov a polobrigády s troma prápormi na 3 648 mužov. Do roku 1890 charakteristickou črtou vo výstavbe honvédstva boli vnútorné organizačné premeny a až od prelomu storočia sa stáva určujúcou snaha o zvyšovanie počtov. Už spomínané guľometné oddiely boli od roku 1908 pridelené zatiaľ iba k niektorým vlastibraným plukom. Pozostávali z veliaceho dôstojníka, 15 príslušníkov mužstva, 5 koní a 2 guľometov. Po mobilizácii sa tento stav zvýšil na 38 hláv a 21 koní.²⁹ Určité porovnanie o vývoji rakúskeho Landwehru a uhorského honvédstva dávajú aj tieto čísla k roku 1910. Landwehr mal v tom čase 119 peších práporov, honvédstvo necelých 95, počet stotín bol 467 ku 377. V jednotkách Landwehru bolo systematizovaných spolu 268 guľometov, v honvédstve 56. Roku 1872 armáda mala 84 honvédskejších práporov a o rok na to, po zrušení tzv. hraničných oblastí vzniklo ďalších 8 práporov. Po spomínanej reorganizácii na polobrigády, resp. pluky, na území Uhorska vzniklo 28 honvédskejších plukov. Do konca storočia sa tento počet zvýšil na 32.

Akýmsi rakúskym pendantom uhorskej vlastibrany bol **Landwehr**, do zväzku ktorého patrilo od konca 19. storočia 36 plukov (Landwehrinfanterie) a dva pluky poľných strelcov (Landesschützenregimenter). Každý pluk sa členil na 3 prápory a náhradný prápor s rámcovým stavom. Každý prápor mal 4 stotiny. Vnútorné členenie bolo obdobné ako u honvédstva, ale v rámci zadelenia do vyšších vojenských formácií, na rozdiel od uhorskej vlastibrany, pluky Landwehru už v mierových časoch tvorili samostatné brigády, ktoré sa spájali do divízie Landwehru. Táto zložka vojska sa doplňovala výlučne

z územia Predlitavska, jej výzbroj, výstroj, tylové vybavenie boli obdobné ako u peších a streleckých plukov spoločnej armády.

Poslednú a zároveň aj najmenej kvalitnú zložku ozbrojených síl monarchie tvorili cisársko-kráľovská **domobrana** (Kaiserliche-königliche Landsturm) a uhorská domobrana (Népfelkelés). Detailnejšie úpravy v uhorskej domobrane boli vykonané na základe zák. čl. XX z roku 1886, ktorý bol doplnený množstvom čiastkových nariadení a predpisov. Nariadenia vzťahujúce sa na budovanie peších domobraneckých práporov pre prípad vojny boli vypracované už v čase mieru. **Pešie domobranecké prápory** sa skladali zo štábu, štyroch stotín a jednej náhradnej (rezervnej) stotiny. Tri až štyri takéto prápory tvorili **domobranecký pluk**. Organizovali sa podobne ako honvédstvo na teritoriálnom princípe v rámci honvédskejších doplňovacích oblastí, a v zbrojných a výstrojných skladoch honvédstva mali deponovanú aj výzbroj a výstroj pre prípad mobilizácie. V rámci vojenskej hierarchie sa však dôstojníci domobrannej tej istej hodnosti radili až za dôstojníkov ďalších zložiek armády. Spravidla išlo o dôstojníkov prevelených zo spoločnej armády alebo honvédstva, bývalých dôstojníkov vlastibrany v dôchodku alebo mimo služobný pomer, prípadne vážených občanov, u ktorých bol predpoklad osvojenia si vedomostí potrebných k tejto hodnosti po zložení predpísaných skúšok. Výzbroj, výstroj, zásobovanie domobrannej mali byť realizované na tej istej úrovni ako u uhorskej vlastibrany. Materiálne a finančné problémy, ktorými sa budovanie rakúsko-uhorských branných síl po dlhé desaťročia vyznačovalo, však viedli k tomu, že veľká časť uhorskej domobrannej slúžila v civilných šatoch s trojfarebnou páskou na hornej časti ľavého rukáva. Podľa príslušných paragrafov citovaného zákona z roku 1886 domobrana mohla byť použitá aj v mierových časoch napr. na stráženie mostov a komunikácií, železničných uzlov a staníc, na stráženie K poslednej zásadnej reorganizácii pechoty rakúsko-uhorských ozbrojených síl došlo v roku 1912, keď po zdĺhavých vnútropolitických zápasoch, protestných akciách sociálnych demokratov, časti maďarskej meštiackej opozície a antimilitaristických síl, boli v uhorskom parlamente, vďaka násilnému zásahu jeho predsedu Štefana Tiszu, prijaté nové branné zákony. Tieto zákony v podstatnej miere zvyšovali pre nasledujúce obdobie stav nováčikov a mužstva, u pozemných síl sčasti zavádzali dvojročnú prezenčnú službu, modernizovali armádu najmä budovaním technických a spojovacích jednotiek, zvyšovali palebnú silu brigád a divízií, zavádzali u honvédstva delostrelectvo a zároveň znižovali a skvalitňovali počet cvičení.

V **jazdecke a jazdnom (hypomobilnom) delostrelectve**, ako aj v špeciálnych druhoch vojsk zostala trojročná prezenčná služba a sedemročná služba v zálohe. V ostatných druhoch pozemných síl sa zavádzala dvojročná prezenčná služba, čo umožňovalo rýchlejší proces výcviku väčšieho počtu odvedencov. V súvislosti s tým došlo aj k zmenám v dĺžke trvania služobnej povinnosti v náhradnej zálohe, v registrovaní záloh honvédstva a pri preradení do domobrannej. Vzhľadom na to, že zavedenie jednotlivých paragrafov tohto zákona do praxe bolo zložité, boli v ňom zakotvené aj postupy a termíny na tzv. prechodné obdobie. Jedným z najdôležitejších častí nového branného zákona bolo zvýšenie počtu odvedencov.

Parlament schvaľoval **kontingent nováčikov** vždy na desať rokov dopredu a jeho výpočet bol závislý na percentuálnom zastúpení počtu obyvateľstva z Uhorska a Rakúska na základe posledného sčítania ľudu. Posledné sčítanie sa v monarchii uskutočnilo roku 1910. Celkový ročný kontingent nováčikov z Rakúsko-Uhorska činil pre spoločnú armádu do roku 1889 spolu 95 000 mužov, od roku 1889 na každý rok 103 100 mužov. Branným zákonom z roku 1912 sa tento počet postupne zvyšoval na 159 500 mužov.³⁷ Z toho skutočný ročný kontingent nováčikov pre spoločnú armádu v jednotlivých obdobiach na základe schválenia uhorského parlamentu bol pre Zalitavsko takýto: roku 1880 – 42 711 mužov, roku 1893 – 43 889 mužov, roku 1904 – 44 076 mužov, roku 1912 – 57 997 mužov, roku 1913 – 65 673 mužov a roku 1914 do mobilizácie 68 018 mužov. V roku 1912 stanovili postupné zvyšovanie kontingentu nováčikov na 12 rokov dopredu. V prvom roku platnosti nového branného zákona bol tento stav určený na 136 000 mužov, v druhom roku na 154 000 mužov a v nasledujúcich desiatich rokoch na 159 500 mužov. U uhorského honvédstva na rok 1912 na 17 500, na rok 1913 na 21 500, na rok 1914 na 23 717, na rok 1915 na 25 018, na rok 1916 na 26 019, na rok 1917 a roky nasledujúce na 26 996 mužov. Rakúska vlastibrana bez Tirolska a Vorarlbergu sa zvyšovala z roku 1912, kedy mala naplniť kontingent o počte 20 715 mužov postupne do roku 1917 taktiež na 26 996 mužov. Z týchto čísel je zrejmé výrazné zvýšenie počtu odvedencov a početného stavu armády. Prirodzeným dôsledkom zvýšenia týchto stavov bol očakávaný pokles náhradnej zálohy a skrátenie doby výcviku vojakov v zálohe.

Zvýšený stav odvedencov sa v pechote spoločnej armády odrazil predovšetkým v úprave mierových počtov jednotlivých plukov a vo vybudovaní 23 nových guľometných oddielov. Až na päť plukov, všetky pešie a strelecké pluky už disponovali dvoma guľometnými oddielmi a samostatné strelecké prápory jedným guľometným oddielom. Každá štvrtá stotina v štyroch peších práporoch dislokovaných pri rieke Isonso

(Soči) bola pretvorená na cyklistickú stotinu a pri všetkých cyklistických stotínach sa začali vytvárať guľometné oddiely s guľometmi namontovanými na motocykloch. V spoločnej armáde a rakúskom Landwehri sa odčlenili doplňovacie veliteľstvá od plukovných veliteľstiev a boli bezprostredne podriadené ako samostatné zložky divíznym veliteľstvám. Takto vzniklo 53 doplňovacích veliteľstiev Landwehru a 3 krajinské doplňovacie veliteľstvá. Počet doplňovacích veliteľstiev uhorského honvédstva sa zvýšil na 47 a taktiež boli vyňaté z veliteľskej pôsobnosti štábu pluku. K ukončeniu tejto reorganizácie malo dôjsť až na jar roku 1914. Domobranecké veliteľstvá v oboch častiach habsburskej ríše mali byť z práporného systému transformované na systém plukovný. Za tým účelom boli zatiaľ pri honvédstve v miestach budúcich domobraneckých veliteľstiev zriadené užšie štáby s počtom traja dôstojníci a šesť pomocných síl.

Nové organizačné zmeny sa najvýraznejšie dotkli honvédstva, kde okrem budovania delostrelectva v rámci pechoty, takmer stopercentného zvyšovania počtu odvedencov, prispôsobenia vojenských cvičení úrovni spoločnej armády, došlo aj k výstavbe štyroch nových peších plukov. Honvédske pluky, ktoré dovtedy mali 4 prápory, boli zreorganizované a od roku 1913 už všetky mali iba 3 prápory. Po úplnej prestavbe takto honvédstvo disponovalo celkom 32 pešími plukmi spolu s 96 prápormi, pričom jeden prapor bol ešte vybudovaný vo Fiume. Každý prapor mal mať štyri stotiny, ale pre dlhodobosť projektu niektoré prápory disponovali iba s troma stotinami. Mierový počet príslušníkov honvédskeho stotín sa postupne mal zvýšiť na 97 mužov. Vzhľadom na napätie na Balkáne počty osôb stotín plukov dislokovaných na južných hraniciach boli zvýšené na 120 mužov. Počty uhorských domobraneckých plukov sa taktiež zvýšili na 32.

Ak zhrnieme údaje o **sile rakúsko-uhorskej pechoty v čase vypuknutia prvej svetovej vojny** na základe počtu útvarov, dostaneme tieto čísla:

- 102 peších plukov spoločnej armády so 408 prápormi
- 4 pešie bosensko-hercegovinské pluky s 15 prápormi
- 4 tirolské cisárske a kráľovské strelecké pluky s 13 prápormi
- 29 práporov poľných strelcov spoločnej armády
- 2 bosensko-hercegovinské prápory poľných strelcov
- 1 a pol praporu hraničných poľných strelcov
- 37 peších plukov cisársko-kráľovského Landwehru so 113 prápormi
- 32 uhorských honvédskeho peších plukov s 97 prápormi
- 3 cisársko-kráľovské krajinské strelecké pluky so 16 prápormi
- 40 cisársko-kráľovských peších plukov domobrany so 136 prápormi
- 32 uhorských kráľovských domobraneckých plukov s 97 prápormi. 42

Približne s touto organizačnou rôznorodosťou pechoty vstupovalo Rakúsko-Uhorsko do prvej svetovej vojny.

Pešie útvary ako samostatné organizačné prvky vytvárané spájaním peších plukov a iných menších útvarov sa v rakúsko-uhorskej armáde objavovali na úrovni peších brigád a peších divízií. **Pešiu brigádu** tvorili spravidla dva pešie pluky, prípadne 6 až 9 peších práporov alebo streleckých práporov, resp. práporov Landwehru pod jednotným velením.

Do organizačnej štruktúry pešej brigády spoločnej armády patrili aj technické a zásobovacie oddiely, posádkové nemocnice a lekáreň a pod. Pešie brigády, v prípade vojnového konfliktu začlenené do zväzku divízií, nedisponovali vlastnými spojovacími, zdravotníckymi a zásobovacími jednotkami, tie boli zabezpečené na úrovni divízie. Podobne, ako pešie pluky, mali aj brigády číselné označenie a na ich čele stál veliteľ v hodnosti generálmajora alebo generálporučíka. Spolu so svojím zástupcom a ordonancom a dočasne alebo trvale prideleným personálom tvorili **štáb brigády**. V roku 1904 rakúsko-uhorská armáda mala 64 peších brigádnych veliteľstiev spoločnej armády, 8 veliteľstiev horských brigád dislokovaných na okupovaných územiach Bosny a Hercegoviny, 14 honvédskeho brigádnych veliteľstiev, 16 brigádnych veliteľstiev pechoty Landwehru a 1 veliteľstvo krajinskej pešej streleckej brigády.

Honvédske brigády boli vytvárané od roku 1871, a to s prihliadnutím na územné členenie honvédstva v Uhorsku. Veliteľovi brigády bol pridelený adjutant, lekár a dvaja kadeti. Pôsobnosť tohto štábu bola obmedzená iba na výcvik a zdravotnícku službu, hospodársko-správne veci naďalej patrili do kompetencie oblastného honvédskeho veliteľstva. Po vnútorných zmenách bolo roku 1876 vytvorených 14 honvédskeho brigád a roku 1913, po vybudovaní štyroch nových honvédskeho plukov k nim pribudli ďalšie dve pešie brigády. Všetky brigády boli zároveň aj prečíslované.

Na boj v horských podmienkach boli predurčené **horské brigády**, vytvorené spravidla z niekoľkých horských peších práporov a tylových a technických jednotiek a iných zbraní. Pred vypuknutím prvej

svetovej vojny rakúsko-uhorská monarchia disponovala 14 horskými brigádami, ktorých organizačné jadro tvorilo 6 až 9 práporov.

Vyšším stupňom v organizačnej štruktúre pechoty monarchie boli **pešie divízie**. Pešia divízia už mala vnútornú organizáciu usporiadanú tak, aby mohla po mobilizácii dlhší čas aj samostatne plniť bojové úlohy. Z toho dôvodu sa tu spájali pravidla už súčasť všetkých druhov zbraní s najdôležitejším technickým, spojovacím, zdravotníckym, výzbrojným, výstrojným, zásobovacím a iným materiálom. Pešia divízia bola prvým taktickým vojskovým telesom vyššieho stupňa a zároveň základným prvkom pre budovanie armádnych zborov a armád. Pešiu divíziu spoločnej armády v mieri tvorili najčastejšie dve, výnimočne tri pešie brigády pod velením veliteľa divízie, resp. divízneho veliteľstva. V čele štábu stál náčelník štábu divízie podľa tabuliek v hodnosti majora. Veliteľstvo divízie sa členilo na 4 oddelenia: štábne oddelenie, intendačné oddelenie, tzv. podporná skupina a strážna služba štábu. Počty divízneho veliteľstva so štábom sa tabuľkovo pohybovali okolo 300 mužov, 110 koní a 20 povozov. Do organizácie divízie okrem peších brigád, resp. plukov vrátane guľometných oddielov bolo začlenené aj divízne jazdeckto, ktoré okrem vlastného štábu sa skladalo z dvoch jazdeckých švadrón, z jazdeckej spojovacej hliadky a z jednej čaty ženistov. Ďalej sem patrilo divízne delostrelectvo s dvoma húfnicovými oddielmi (12 húfníc) a jedným poľným delostreleckým plukom (30 diel). A napokon každá divízia disponovala aj tzv. divíznymi orgánmi (inštitútmi), ktoré tvorili divízny telefonický oddiel, výzbrojná kolóna, divízny zdravotnícky inštitút, pešia stravovacia kolóna a divízne pekárne.

Podľa príslušných schematizmov pešia divízia spoločnej armády mala spolu 16 a 1 peších práporov, 16 guľometných oddielov, 2 a 1 jazdeckých švadrón a 7 delostreleckých batérií. To spolu tvorilo 16 000 pušiek, 32 guľometov, 300 jazdcov a 42 diel. Vojnový stav pešej divízie spoločnej armády sa podľa údajov z roku 1904 pohyboval od 10 do 15 000 mužov.

Samozrejme podľa potreby a povahy bojovej aktivity sa v rámci peších divízií robili zmeny čo do zloženia i početného stavu. V čase mieru bol tento systém o niečo zjednodušený tým, že neboli naplnené niektoré divízne veliteľské štruktúry a do organizačného rámca divízie neboli pojaté všetky zložky zbraní, resp. ich súčastí. Napr. 14. pešia divízia s veliteľstvom v Bratislave podľa mierových tabuliek z júna 1914 okrem 27. a 28. pešej brigády (pričom 48. a 76. peší pluk mali iba 3 prápory, štvrté prápory boli vedené ako náhradné), 7 guľometných oddielov a pionierskeho práporu, mala vo svojej organizácii už len prápor minérov, sanitné oddelenie a jednu náhradnú pešiu stotinu na rámcových stavoch. 33. pešia divízia so štábom v Komárne okrem príslušných brigád disponovala iba so 6 guľometnými oddielmi, ale mala 2 náhradné sapérske roty a pod. Na prelome storočia veliteľstvám jednotlivých zborov podliehalo 31 divízií pechoty spoločnej armády (z toho 5 v čase mieru nebolo postavených) a 5 jazdeckých divízií. V období pred sarajevským atentátom Rakúsko-Uhorsko malo 33 peších divízií spoločnej armády, 8 peších divízií Landwehru a 8 peších honvédske divízií, z ktorých dve boli vybudované na exteritoriálnom princípe.

V rámci honvédstva sa v prípade vojny mali postaviť dve honvédske divízie, ku ktorým však delostrelecké, technické, zásobovacie, vozatajské a zdravotnícke jednotky boli pričleňované zo zväzku spoločnej armády. K tomuto rozhodnutiu došlo už roku 1873, ale až do roku 1913 sa tento princíp realizoval iba počas jesenných manévrov. Na základe predvojnovovej reorganizácie branných síl boli potom z 8 honvédske plukov nad rámec honvédske doplňovacích oblastných veliteľstiev od 1. marca 1913 už na trvalo vytvorené dve honvédske divízie, jedna so štábom divízie v Budapešti, druhá vo Veľkom Varadíne. **Veliteľstvo divízie** tvoril jeden generálporučík ako veliteľ divízie, náčelník štábu divízie, dvaja štábni dôstojníci, jeden rotný ako pisár a jeden styčný dôstojník. Veliteľstvá honvédske divízií mali rovnaké služobné postavenie ako honvédske oblastné veliteľstvá, ale v organizačnej sfére im podriadené neboli. Ich vzájomný vzťah určovali a špecifikovali mobilizačné predpisy a nariadenia. Novým rozčlenením Uhorska na 6 honvédske oblasti došlo potom aj k vytvoreniu ďalších šiestich honvédske peších divízií, ktoré boli doplňované z teritória vlastnej oblasti, s výnimkou oblasti mesta Fiume, ktorá bola pričlenená k I. budapeštinskej honvédskej oblasti. U týchto divízií príslušné honvédske doplňovacie veliteľstvo suplovalo zároveň aj veliteľstvo divízie.

Cisársko-kráľovský Landwehr bol taktiež od roku 1882 formovaný do organizačných štruktúr divízií. V rámci každej vojenskej oblasti Landwehru, okrem zaderskej, bolo vybudované divízne veliteľstvo Landwehru (Landwehr-Truppendivisionskommando).

Predposledným stupňom v rámci takticko-operačného uskupenia vojsk rakúsko-uhorskej armády boli **armádne zbory** (Armeekorps, hadtest). Nosnú úlohu aj tu tvorila pechota. Na teritóriu monarchie bolo postavených v predvojnovom období 16 armádnych zborov, z ktorých šesť bolo dislokovaných na území Uhorska, z nich jeden v Chorvátsko-Slavónsku a dva, s veliteľstvom v Bratislave a v Košiciach, na území

dnešného Slovenska. Rozmiestnenie útvarov podliehajúcich veliteľstvám armádnych zborov sa krylo s územnými obvodymi doplnovacích vojenských oblastí. Veliteľstvá jednotlivých zborov boli dislokované v mieste doplnovacích vojenských oblastných veliteľstiev, vždy v nejakom väčšom meste monarchie. Zborové veliteľstvá počas mieru na území svojho zboru riadili dopĺňovanie stavov, viedli a kontrolovali výcvik a riadili hospodársko-správne záležitosti útvarov. Na čele **veliteľstva zboru** stál veliteľ s titulom „náčelník zboru a veliáci generál“, ku ktorému okrem osobného adjutanta bol pridelený štáb zboru s náčelníkom zboru. Veliteľstvo zboru pred prvou svetovou vojnou sa skladalo z vojenského oddelenia, ktoré viedol náčelník štábu zboru a ktoré plnilo vlastnú funkciu štábu vo veciach bojovej pripravenosti. Ďalej tu bolo intendantné oddelenie na čele s intendantným náčelníkom, zaoberajúce sa hospodárskymi a správnymi záležitosťami zboru. A nakoniec tzv. vojenská stavebná kancelária, riadená vojenským správcom tejto kancelárie, ktorá mala na starosti stavebné práce a záležitosti dislokácie, ubytovania a pod. Súčasťou veliteľstva boli aj pomocné orgány zboru: vojenský duchovný, referent pre právne záležitosti a náčelník zdravotnej služby. Jednotlivým zborovým veliteľstvám podliehali v čase mieru spravidla dve, výnimočne tri pešie divízie spoločnej armády, jazdecká brigáda alebo divízia a jedna alebo viac delostreleckých brigád s príslušným počtom technických, spojovacích a tylových jednotiek. V čase vojnového nebezpečenstva zlúčením dvoch, prípadne troch peších divízií sa mal vytvoriť armádny zbor tak, že sa k divíziám spoločnej armády pripojila ešte jedna honvédska divízia, resp. divízia Landwehru a oddiel ťažkých húfnic. Armádny zbor bol tým stupňom, kde sa v divíziách, brigádach ešte tri samostatné zložky ozbrojených síl, t. j. spoločné vojsko, vlastibrana a domobrana, spájali pod spoločné velenie. Okrem uvedených jednotiek inštitúcií patriacich do zväzku divízií, brigád a plukov, bol organizačný rámec armádnych zborov dopĺňovaný oddielom ťažkých húfnic, jedným ženijným a jedným pionierskym práporom, balónovou, rádiotelefonnou a telegrafnou čatou, poľnými jatkami so zásobami živých zvierat na 4 dni, poľnou nemocnicou s 200 lôžkami, poľnými zdravotníckymi zariadeniami s kapacitou pre 500 chorých a ranených, veterinárnou kolóniou, zásobovacou kolónou pre opravy vozov a vozového parku a motorizovanou tylovou kolónou. Dislokácia zborových veliteľstiev a ich číslovanie sa počas existencie dualizmu menili, ale u zborových veliteľstiev V. zboru v Bratislave a VI. zboru v Košiciach do vzniku prvej svetovej vojny v tomto smere nedošlo k zmene. Vojenských oblastí, na území ktorých sa vytvárali príslušné armádne zbory, bolo roku 1909 v Rakúsku 9, od roku 1909 10, v Uhorsku, vrátane Chovátska a Slavónska 6, z toho dve na území Slovenska. Na severe a západe v hrubých črtách zodpovedali ich hranice dnešným hraničným líniami Slovenska, na juhu, juhozápade a východe však presahovali aj do územia dnešného Maďarska, Ukrajiny, ba aj bývalého Sedmohradska v Rumunsku.

Pešie pluky spoločnej armády v podriadenosti V. bratislavského zboru boli plne alebo sčasti dopĺňované z Bratislavskej, Nitrianskej, Trenčianskej, Turčianskej, Tekovskej, Komárňanskej, Oravskej, Hontianskej, Ostrihomskej a Rábskej župy. Pluky podriadené veliteľstvu VI. košického zboru z Gemersko-malohontskej, Zvolenskej, Liptovskej, Novohradskej, Spišskej, Abovsko-turnianskej, Šarišskej, Zemplínskej a Užskej župy. Vnútorne zmeny mierovej organizácie týchto armádnych zborov odzrkadľujú nižšie uvedené schémy ich mierovej organizácie v rokoch 1890 a 1914.

Pri sledovaní výstavby pechoty rakúsko-uhorskej armády **na území Slovenska** zistujeme, že roku 1890 tu boli dislokované okrem *dvoch zborových veliteľstiev* so sídlami v Košiciach a v Bratislave aj *tri pešie divízne veliteľstvá* (14. Bratislava, 27. Košice, 33. Komárno) a *päť peších brigádnych veliteľstiev*, z ktorých po dvoch boli umiestnené v Komárne a v Košiciach (27. Bratislava, 53. Košice, 54. Košice, 65. Komárno, 66. Komárno). Roku 1905 a 1914 schematizmy vykazujú na našom teritóriu štyri pešie brigádne veliteľstvá, pričom od roku 1890 do vypuknutia prvej svetovej vojny nastali zmeny v tom, že veliteľstvo 28. pešej brigády bolo zo Sopronu prevezené do Bratislavy, veliteľstvo 65. pešej brigády z Komárna do Rábu a veliteľstvo 54. pešej divízie bolo ešte pred prelomom storočia umiestnené v Prešove. Zo 102 plukov pechoty spoločnej armády bolo dislokovaných na území dnešného Slovenska aj so štábom 8 plukov, v roku 1905 7 plukov a v júni roku 1914 tiež 7 plukov. Okrem toho na území Slovenska boli rozmiestnené i ďalšie prápory plukov, ktorých plukovné veliteľstvo malo posádku mimo hraníc nášho územia.

Z poľných streleckých práporov boli roku 1890 dislokované na území dnešného Slovenska dva (29. Spišská Nová Ves, 32. Kežmarok), roku 1905 aj s náhradnými stotinami taktiež dva (19. Bratislava, 32. Banská Bystrica), pričom exteritoriálne dislokovaný 29. peší strelecký prápor mal náhradnú stotinu roku 1905 tiež na Slovensku. V období bezprostredne pred prvou svetovou vojnou na našom území kompletný poľný strelecký prápor rozmiestnený nebol, ale boli tu naďalej dislokované tri náhradné stotiny (Komárno, Lučenec, Prešov).

Prestavba v rámci ozbrojených síl monarchie sa výrazne dotkla aj **honvédstva**. Od roku 1868 územie Slovenska bolo zahrnuté do *dvoch honvédskejších doplnovacích oblastí*, a to do honvédskej doplnovacej oblasti III. so sídlom v Košiciach a IV. so sídlom v Bratislave. Útvary spadajúce do ich pôsobnosti sa však podobne, ako u spoločnej armády, nachádzali aj mimo teritória dnešného Slovenska. V počiatočnej fáze budovania uhorskej vlastibrany veliteľstvu košickej doplnovacej oblasti podliehalo celkom 16 honvédskejších peších práporov, z ktorých tri mali svoje štáby na našom území (37. Prešov, 38. Levoča, 39. Košice). Okrem toho niektoré stotiny práporov s veliteľstvom na území dnešnej Ukrajiny boli taktiež dislokované na východnom Slovensku. Zo štrnástich honvédskejších peších práporov, podliehajúcich veliteľstvu bratislavskej honvédskej oblasti 11 malo svoje štáby na teritóriu stredného, južného a západného Slovenska (51. Jelšava, 53. Radvaň, 54. Ružomberok, 55. Budatín, 56. Trenčín, 57. Trnava, 58. Bratislava, 59. Hurbanovo, 60. Nitra, 61. Levice, 62. Šahy). Dve stotiny 52. práporu s veliteľstvom vo Balašských Ďarmotách boli tiež dislokované na južnom Slovensku vo Fiľakove a v Lučenci. Po začlenení honvédskejších peších práporov roku 1871 do organizácie brigád veliteľstvu 10. pešej brigáde v Košiciach okrem jazdeckých útvarov boli podriadené 37. honvédskejší peší prápor Prešov, 38. peší prápor Levoča, 30. peší prápor Košice a 48. peší prápor Miskolc. 11. pešej brigáde so štábom v Novom meste pod Šiatrom (Sátoraljaújhely) štyri pešie prápory – všetky so sídlom mimo územia Slovenska a 12. brigáde ďalšie štyri prápory dislokované za dnešnými hranicami Slovenska. Všetky boli v podriadenosti III. honvédskejšieho oblastného veliteľstva v Košiciach. Na IV. bratislavské honvédske oblastné veliteľstvo boli napojené tri honvédske brigády. A to 13. so sídlom v Šahách, do zväzku ktorej patrilo 51. prápor z Jelšavy, 52. prápor z Balašských Ďarmot, 61. prápor z Levíc a 62. prápor zo Šiah. Ďalej 14. honvédska brigáda so štábom v Budatíne s prápormi 53. Radvaň, 54. Ružomberok, 55. Budatín, a 56. Trenčín. A nakoniec 15. honvédska pešia brigáda v Bratislave s prápormi 57. Trnava, 58. Bratislava, 59. Hurbanovo a 60. Nitra.

Tento stav sa zachoval až do vzniku svetovej vojny s tým, že v roku 1914 do pôsobnosti III. oblastného veliteľstva v Košiciach, ako nadriadeného územného veliteľstva, bol začlenený 40. honvédskejší peší pluk so štábom v Szatmár-Németi z 20. divízie vo Veľkom Varadíne, s prápormi mimo územie Slovenska. Podobný systém iba teritoriálnej podriadenosti existoval aj u 82. honvédskejšieho pešieho pluku v Nagykanizsi, ktorý bol súčasťou organizačnej štruktúry 41. divízie v Budapešti, ale územne podliehal IV. honvédskejšiemu oblastnému veliteľstvu v Bratislave. Aj prápory tohto pluku boli dislokované mimo Slovenska. Podľa výkazu ministerstva uhorskej vlastibrany z roku 1906 boli plánované vojnové počty peších honvédskejších plukov, v ktorých podľa štatistických výkazov slúžili aj Slováci nasledovné: 9. pluk: 3 408 mužov, 10., 11., 14., 15. a 16. pluk: 3 366 mužov, 13. pluk: 3 409 mužov, 12. pluk 3 414 mužov. Z hlásenia veliteľa 15. honvédskejšieho pluku so sídlom v Trenčíne z 13. augusta 1914, teda po naplnení vojnových počtov vyplýva, že pluk je pripravený na presun na severovýchodné bojisko a má 86 dôstojníkov, 3 374 mužov, 241 koňov a 44 vozidiel. Aj po reorganizáciách v predvojnovom období väzby domobraneckých veliteľstiev na honvédske vojenské štruktúry zostali neporušené. Domobranecké pluky mali totožné číslovanie s honvédskejšími a aj ich vnútorná organizácia bola podobná ako u vlastibrany. K zmenám dochádzalo iba v prípade mobilizácie, keď veliteľstvá domobraneckých brigád v záujme samostatnej činnosti disponovali početnejším personálnym obsadením. Domobranecké pluky, pokiaľ neboli nasadené na frontoch, nemali guľometné oddiely.

V auguste 1914 ku košickej honvédskej oblasti patrila 97. domobranecká brigáda so štyrmi plukmi (9. Košice, 10. Miskolc, 11. Mukačevo, 16. Banská Bystrica), pričom každý pluk mal tri stotiny. Do podriadenosti tejto brigády patrilo aj 12. domobranecký pluk zo zväzku 107. brigády. Do veliteľskej pôsobnosti bratislavskej honvédskej oblasti spadali dve brigády – 100. domobranecká brigáda s tromi plukmi (13. Bratislava, 14. Nitra, 15. Trenčín) a 101. domobranecká brigáda taktiež s tromi plukmi z územia dnešného Maďarska (18. Sopron, 20. Nagykanizsa, 31. Veszprém).

**PECHOTA SPOLOČNEJ ARMÁDY PODĽA PLUKOV A PRÁPOROV V ROKU
1914 (JÚN), PODLIEHAJÚCICH V. A VI. ZBORU⁷³**

Číslo pluku	Štáb pluku	Obvodné doplnovacie veliteľstvo	Dislokácia práporov	Podlieha		
				brigáde	divízii	zboru
5.	Prešov	Szatmár-Németi	1. Prešov 2. Rogatica* 3. Szatmár-Németi 4. Sabinov	29. pešej Užhorod	15. pešej Miskolcz	VI. Košice
12.	Znojmo	Komárno	1. Znojmo* 2. Znojmo* 3. Komárno 4. Sarajevo*	66. pešej Komárno	33. pešej Komárno	V. Bratislava
19.	Tolmein	Ráb	1. Sesana* 2. Tolmein* 3. Ráb 4. Karfreit*	65. peše Ráb	33. pešej Komárno	V. Bratislava
25.	Lučenec	Lučenec	1. Lučenec 2. Lučenec 3. Lučenec 4. Goražde*	53. pešej Košice	27. peše Košice	VI. Košice
26.	Ráb	Ostrihom	1. Ráb 2. Ráb 3. Ostrihom 4. Ráb	65. pešej Ráb	33. pešej Komárno	V. Bratislava
34.	Košice	Košice	1. Košice 2. Rogatica* 3. Košice 4. Košice	53. pešej Košice	27. pešej Košice	VI. Košice
48.	Šopron	Nagykanizsa	1. Sarajevo* 2. Nagykanizsa 3. Sopron 4. Sopron	28. pešej Sopron	14. pešej Bratislava	V. Bratislava
60.	Jäger	Jäger	1. Jäger 2. Zwornik* 3. Jäger 4. Jäger	30. pešej Miskolcz	15. pešej Miskolcz	VI. Košice
65.	Miskolcz	Mukačevo	1. Miskolcz 2. Mukačevo 3. Miskolcz 4. Banská Bystrica	30. pešej Miskolcz	15. pešej Miskolcz	VI. Košice
66.	Užhorod	Užhorod	1. Košice 2. Goražde* 3. Užhorod 4. Užhorod	29. pešej Užhorod	15. pešej Miskolcz	VI. Košice
67.	Viedeň	Prešov	1. Viedeň* 2. Viedeň* 3. Viedeň* 4. Prešov	54. pešej Prešov	27. pešej Košice	VI. Košice
71.	Trenčín	Trenčín	1. Trnava 2. Trenčín 3. Trenčín 4. Bratislava	27. pešej Bratislava	14. pešej Bratislava	V. Bratislava
72.	Bratislava	Bratislava	1. Bratislava 2. Teodo* 3. Bratislava 4. Bratislava	27. pešej Bratislava	14. pešej Bratislava	V. Bratislava

76.	Ostrihom	Sopron	1. Sopron 2. Ostrihom 3. Trebinje* 4. Ostrihom	28 pešej Sopron	14. pešej Bratislava	V. Bratislava
83.	Komárno	Szombathely	1. Szombathely 2. Komárno 3. Kőszeg 4. Komárno	66. pešej Komárno	33. pešej Komárno	VI. Košice
85.	Levoča	Mármaros-Sziget	1. Lučenec 2. Mármaros-Sziget 3. Rogatica* 4. Levoča	54. pešej Prešov	27. pešej Košice	VI. Košice

VOJNOVÉ POČTY PECHOTY V ZAOKRÚHLENÝCH ČÍSLACH V ROKU 1914⁷⁴

	MUŽOV	KONÍ	POVOZOV
Zbor s 3 pešími divíziami	45 000	900	4 400
Pešia divízia so 14 prápormi	14 000	300	1 000
Horská brigáda	5 300	–	30
Peší pluk s 3 prápormi (bez guľometného oddielu)	3 400	140	44
Peší pluk so 4 prápormi (bez guľometného oddielu)	4 500	180	57
Peší prápor (bez guľometného oddielu)	1 100	40	13
Peší strelecký prápor (bez guľometného oddielu)	1 100	45	13
Horský strelecký prápor (bez guľometného oddielu)	1 150	110	
Cyklistická stotina	130		2 automobily
Peší guľometný oddiel	40	22	
Horský guľometný oddiel	40	40	

ROZMIESTNENIE VELITEĽSTIEV PRÁPOROV PECHOTY SPOLOČNEJ ARMÁDY A HONVÉDSTVA NA SLOVENSKU V ROKU 1914⁷⁵

Sídlo	Prápor	Doplňovacie obvodné veliteľstvo (Honvédske oblastné veliteľstvo)
Prešov	1. prápor 5. pešieho pluku 4. prápor 67. pešieho pluku	VI.
Sabinov	4. prápor 5. pešieho pluku	VI.
Komárno	3. prápor 12. pešieho pluku 2., 4. prápor 83. pešieho pluku	V.
Lučenec	1., 2., 3. prápor 25. pešieho pluku 1. prápor 85. pešieho pluku	VI.
Košice	1., 2., 3. prápor 34. pešieho pluku 1. prápor 66. pešieho pluku 1., 2. prápor 9. honvédskeho pluku	VI. (III.)
Banská Bystrica	4. prápor 65. pešieho pluku 1. prápor 16. honvédskeho pešieho pluku	VI. (III.)
Trnava	1. prápor 71. pešieho pluku	V.
Trenčín	2., 3. prápor 71. pešieho pluku 1., 2., 3. prápor 15. honvédskeho pešieho pluku	V. (IV.)
Bratislava	4. prápor 71. pešieho pluku 1., 3., 4. prápor 72. pešieho pluku 1., 2., 3. prápor 13. honvédskeho pešieho pluku	V. (IV.)
Levoča	4. prápor 85. pešieho pluku	VI.
Spišská Nová Ves	3. prápor 9. honvédskeho pešieho pluku	(III.)
Jelšava	3. prápor 16. honvédskeho pešieho pluku	(III.)
Nitra	1., 2. prápor 14. honvédskeho pešieho pluku	(IV.)
Levice	2. prápor 14. honvédskeho pešieho pluku	(IV.)

V **čiasťočnej mobilizácii** 26. júla 1914 bola povolaná polovica zo šestnástich rakúsko-uhorských mierových zborov. Len čo sa ukázalo, že nepôjde iba o ťaženie proti Srbsku, bola 31. júla vyhlásená **všeobecná mobilizácia**.

Do týchto armád boli začleňovaní okrem

- príslušníkov profesionálneho dôstojníckeho zboru ďalej slúžiacich,
- dobrovoľníkov a
- vycvičených vojakov, ktorí vykonávali základnú vojenskú službu a tvorili kmeňový stav jednotlivých útvarov, aj
- odvodové ročníky, na ktoré sa vzťahovala mobilizácia.

Samotná **mobilizácia** sa týkala záložníkov a náhradnej zálohy pre spoločnú armádu a obe vlastibrany

- medzi **25. a 32.** rokom veku (ročníky narodenia 1882 – 1889), ďalej tých
- vojnopovinných medzi **32. až 40.** rokom veku (roky narodenia 1872 – 1881), ktorí prešli výcvikom, ale z rezervnej zálohy spoločnej armády, honvédstva, resp. Landwehru boli už prepustení,
- aktívne ročníky medzi vekom **22. – 24.**, a to aj tých, ktorí boli zaradení do náhradnej zálohy alebo boli na dovolenkách, a na
- celý ročník narodenia 1893, t. j. brancov i na ich náhradnú zálohu (ešte nevycvičených **21-ročných** vojnopovinných mužov).

Mobilizácia v obciach bola zväčša vyhlasovaná bubnovaním. Po dramatických scénach lúčenia odchádzali synovia a živitelia rodín k svojim náhradným telesám. Ojedinelé prejavy nesúhlasu boli veľmi ľahko zlikvidované a počas mobilizácie sa na Slovensku ani nevyskytli mimoriadne prípady masovejšieho odporu, čo s uspokojením nad dobrým priebehom mobilizácie konštatovali aj záverečné správy županov jednotlivých slovenských stolíc (žúp). Totiž relatívna zaostalosť slovenského prostredia, silná religiozita slovenského vidieka a malomesta, spojená s vtedy ešte veľkou autoritou cisára i dynastie a viera v odvekú platnosť a stabilitu spoločenských poriadkov nakoniec prevážili nad všetkým a v prvej etape vojny vytvorili také podmienky, že vojenská mašinéria habsburskej monarchie nemala s mobilizáciou Slovákov do armády veľké problémy. Napokon, vzhľadom na mimoriadne vojenské opatrenia a zákony sa ani nedali očakávať nejaké výraznejšie prejavy rezistencie. Na druhej strane boli i takí, ktorých sa propagandou o "spravodlivej", "svätej", pritom krátkodobej a víťaznej vojne podarilo úradom, zmaďarizovaným kňazom, učiteľom a pod. natoľko zmanipulovať, že podľahli nadšeniu. Napokon, až do prvých otrasných zážitkov na fronte, vojna bola predsa len nóvum, ktoré nielenže prekvapilo, omráčilo, ale i osviežilo a vzrušovalo dobrodružnejšie povahy.

Polné pluky zostavené z mužstva základnej služby boli okamžite odoslané do nástupných priestorov na hraniciach monarchie. Urýchlene boli dopĺňané **pochodovými prápormi** ("maršbataliónmi"), ktoré prechádzali skráteným výcvikom zmobilizovaných vojakov v náhradných telesách. Už v priebehu formovania prvých pochodových práporov vydalo ríšske ministerstvo vojny (Kaiserliches und königliches Reicheskriegsministerium) pokyny na vytváranie ďalších.

Všetky väčšie "slovenské" jednotky V. a VI. zboru, regrutujúce vojakov z územia Slovenska, boli na začiatku vojny nasadené proti Rusku v rámci 1. a 4. rakúsko-uhorskej armády a prvé boje prebehli na rozľahlých rovinách Haliče. Odvoz jednotiek na haličský front sa začal 6. augusta a o tri dni boli trate v plnej permanencii. Od tohto dňa prichádzalo do oblasti sústreďovania denne približne 7 000 vagónov, t. j. asi 140 vlakových súprav, a od polovice augusta bolo v pohybe na front a späť okolo 800 vlakových súprav s 40 000 vagónmi. Rakúsko-uhorské hlavné velenie tu nasadilo 4 armády (vrátane 2. armády), Kummerovo a Kövessovo zoskupenie, z ktorých posledné samostatne operovalo iba do príchodu 2. armády.

V. zbor bol zaradený do 1. armády generála Viktora Dankla. Tu v rámci bratislavskej 27. brigády 14. pešej divízie V. zboru bojoval aj trenčiansky 71. peší pluk a bratislavský 72. peší pluk. Spolu s nimi bol zaradený do 27. brigády ešte gyôrsky (rábsky) 11. prápor poľných strelcov. Do 14. pešej divízie bola začlenená aj 28. brigáda a v nej komárňanský 19. prápor poľných strelcov. Komárňanský 12. peší pluk bojoval zasa v rámci 66. brigády 33. pešej divízie V. zboru. V 37. honvédskej pešej divízii, patriacej tiež k Danklovej 1. armáde, bola 74. brigáda, ktorú tvorili dva honvédske pešie pluky, opäť s pomerne výrazným percentom Slovákov - 14. nitriansky a 15. trenčiansky. V rámci tej istej divízie, ale v radoch 73. brigády, bojoval bratislavský 13. honvédskejší peší pluk.

Slovenské pluky **VI. košického zboru** boli organizačne začlenené do 4. armády pod velením generála Mórica Auffenberga. Užhorodský 66. peší pluk patrila k 29. brigáde 15. pešej divízie VI. zboru. V rámci tejto divízie, v radoch 30. brigády bojoval aj 65. peší pluk zo Szatmar-Németi (Satu-Mare). V známej

východoslovenskej (košickej) 27. pešej divízii bojoval prešovský 67. peší pluk začlenený do 54. pešej brigády. V rámci tej istej divízie bojovala i 53. pešia brigáda, do ktorej patrili aj lučenecký 25. peší pluk a 29. prápor poľných strelcov. Do 4. armády bola začlenená i 39. honvédska divízia, ku ktorej patrila 77. brigáda, kde bojoval košický 9. honvédskejší pluk a 78. brigáda s bansko-bystrickým 16. honvédskejším peším plukom.